

Toespraak Dodenherdenking op 4 mei 2026

Burgemeester Tjapko Poppens van Gemeente Amstelveen

Vandaag staan we stil bij de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog. En de sporen die de oorlog heeft achtergelaten bij ooggetuigen, hun kinderen en kleinkinderen. Wat de impact van de oorlog is, laat zich het beste vertellen in persoonlijke verhalen. Vandaag vertel ik over de Amstelvener Johan Benders die met zijn vrouw Gerritdina en hun twee dochtertjes aan de Margaretha van Borsseleenlaan woonde.

Johan was leraar Nederlands op het Amsterdams lyceum. Een sociaal geëngageerd mens, net als zijn vrouw. Al voor de oorlog helpen ze bij de opvang van Duits-Joodse vluchtelingen. Door de Nederlandse lessen die Johan geeft, komen ze in contact met Berta en Arthur Heidenheim, met hun zoon Dieter gevlucht uit Keulen. Ze worden goede vrienden van elkaar.

Nadat de nazi's ons land hebben bezet, wordt de uitsluiting van joden uit het openbare leven steeds zichtbaarder. Johan ziet zijn joodse leerlingen en collega's gedwongen van school vertrekken en besluit zich te verzetten. Gerritdina en hij nemen verschillende Joodse onderduikers in huis, soms kort, soms voor langere tijd.

Johan helpt Dieter Heidenheim met een boot naar Engeland te ontkomen. Bertha en Arthur kiezen ervoor om niet onder te duiken omdat ze anderen niet in gevaar willen brengen. Johan vervalst ook persoonsbewijzen en was vermoedelijk betrokken bij de aanslag op het bevolkingsregister. Tot hij in april 1943 wordt verraden en gevangen genomen. Als de dan hoogzwangere Gerritdina een paar dagen later wordt opgeroepen voor verhoor, krijgt ze vreselijk nieuws te horen.

Haar man is van drie hoog naar beneden gesprongen en overleefde dat niet. Het was een manier voor verzetsmensen om te voorkomen dat ze tijdens martelingen zouden doorkomen en mensen zouden verraden. Letterlijk je leven geven om anderen te redden.

Dieter Heidenheim bouwde na de oorlog in Canada een nieuw leven op. Met zijn ouders liep het slecht af. In '43 werden ook zij op transport naar Westerbork gezet. Gerritdina verkocht nog juwelen voor hen in de hoop daarmee een verder transport uit te stellen. Ze gaven zich vrijwillig op voor Theresienstadt maar werden alsnog in Auschwitz vermoord. Twee struikelstenen in de Margriete van Clevelaan houdt de nagedachtenis aan hen levend. Naar Johan Benders is een straat vernoemd in Amstelveen.

De jongste dochter van Johan, Mart, werd vlak na zijn dood geboren. Op latere leeftijd schreef zij een boek over haar vader. Ze kende hem alleen van foto's. Thuis werd er na zijn dood niet over hem gepraat, de herinnering was te pijnlijk. In het boek reconstrueert ze alsnog wie hij was en wat hij in de oorlog deed. Geen makkelijke opdracht maar ze deed het, in haar woorden: 'Omdat het onrechtvaardig zou zijn als de geschiedenis van mijn ouders in het niets zou verdwijnen.'

De impact van de oorlog op haar leven is groot. Opgroeien zonder vader, zwijgen over een oorlog die altijd onderhuids aanwezig is, een complexe band met haar moeder. In haar boek lezen we hoe Gerritdina op het laatste van haar leven in tranen tegen haar

dochter zegt: 'Ik schaam me zo tegenover de Joden'. Mart begrijpt pas later dat ze daarmee bedoelde dat 'de jodenvervolging zo'n schande was voor de mensheid, dat je je schaamt dat je er deel van bent'.

Ook dát zijn sporen van de oorlog: onbegrip tussen generaties. Elkaar nooit helemaal kunnen begrijpen omdat het leed nauwelijks gedeeld kan worden. Daar gaat onder meer 'De oorlog leren begrijpen' over, het jaarthema van het Comité 4 en 5 mei.

Het is een lastige opdracht. Ik ben zelf, net als velen van u hier aanwezig, van ver na de oorlog, maar herinner me als kind de verhalen over vluchtelingen die op de boerderij van mijn grootouders in Oost-Groningen langskwamen. Mensen van heel ver waren op zoek naar voedsel, vooral in de hongerwinter. Aan het eind van de oorlog werd daar nog heftig gevochten tussen de Canadezen en de Duitsers. Bij één van die gevechten werd de boerderij van mijn grootouders per ongeluk geraakt door de Canadezen en moesten zij zelf vluchten. Vier dagen na de bevrijding werd mijn vader geboren. En zo heeft elke familie zijn verhaal: groot of klein.

Over de gevechten in Oost-Groningen werd in een documentaire een Canadese veteraan geïnterviewd. Inmiddels ver in de negentig, krijgt hij de vraag: vindt u het belangrijk dat we de verhalen over u levend houden? Zijn antwoord luidt: 'Wat ik wil voorkómen is het verheerlijken van oorlog. Want toen ik na '45 thuis kwam, dacht ik: ik hoop dat niemand hoeft mee te maken wat wij hebben meegemaakt. Onze jeugd ligt hier begraven. Houd de verhalen levend zodat het ons eraan herinnert om géén oorlog te voeren.'

Misschien is en blijft dat het belangrijkste om te begrijpen. Meer nog dan een einde aan de oorlog, willen we een einde aan het begin van alle oorlogen.

Daarom waardeer ik het zo dat de geloofsgemeenschappen in Amstelveen afgelopen week weer een gezamenlijke verklaring in het Amstelveens Nieuwsblad hebben geplaatst. Hierin roepen zij op tot vrede en een samenleving zonder geweld. En dat we daar met elkaar aan moeten blijven werken.

Goede voorbeelden daarvan zijn de vele buurtinitiatieven in onze gemeente. Die brengen verbinding. Betrokkenheid bij elkaar, om de hoek, op straat, in het buurthuis. Tussen Amstelveners van diverse afkomst. De deur voor elkaar opendoen in plaats van vasthouden aan de eigen bubbel.

De medemenselijkheid die Johan Benders het leven kostte, de vernietiging waar de Heidenheims niet aan konden ontkomen, het zware naoorlogse leven van Gerritdina, de impact op het leven van hun nazaten. Het vraagt ons om hun verhalen levend te houden, zodat het ons eraan herinnert dat we géén oorlog willen maar vreedzaam met elkaar willen samenwonen.